

სიძონ ჯანაშია

დე ლა პორცის ცნობები საქართველოს შესახებ და წყარო
ინტერპოლაციებისა მათს რუსულ თარგმანში *

* მოხსენდა საქ. საისტ. და საეთნოგრ. საზ.-ბას 1929 წ. იანვრის 18-ის სა-
ზოგადო კრებაზე (ოქმი № 273).

რამდენიმე წლის წინათ (1920) ჩვენ შეეამჩნიეთ მსგავსება ორს ეცხო ცნობას შორის მეთვრამეტე საუკუნის საქართველოს შესახებ: ერთი ეკუთვნის ფრანგს დე ლა პორტს, მეორე — რუსს იაზიკოვს. აბატ დე ლა პორტის მსოფლიო მოგზაურობის აღწერილობაში, რომლისაც მხოლოდ რუსული თარგმანი გვქონდა ჩვენ იმეამად¹, ვინაიდან ტფილისის წიგნთსაცავებში მისი ფრანგული გამოცემა არ მოიპოვება, საქართველოს შესახები ცნობები მოთავსებულია მე-17 და მე-18 წერილში (თბრობას ეპისტოლარული ფორმა აქვს). რუს. თარგმანში პირველ წერილს სათაურად აქვს: „Грузия и Имеретия“ (პირვ. გამოც. გვ. 90—122; მესამე გამოცემა გვ. 82-111), ხოლო მეორეს: „Мингрелия или древняя Колхида“ (გვ. 123-147; 112-134).

დე ლა პორტის ცნობები ჩვენს სამეცნიერო მწერლობაში პირველად გამოაქვეყნა პლ. იოსელიანმა², რომელმაც გამოთქვა მოსაზრება, შემდეგში სხვების მიერაც განმეორებული³ რომ დე ლა პორტი საქართველოში იყო 1768 წ. არ ჩანს, რაზეა ეს თარიღი დამყარებული.

იაზიკოვის ცნობა გავრცეებულია პროფ. ალ. ცაგარლის მიერ მის „Грамоты и другие исторические документы XVIII столетия, относящиеся к Грузии“ (т. I. С.-Пб., 1891). აქ დაბეჭდილია ვრცელი „Записки капитана Языкова“ (გვ. 183-196) და მეტად მოკლე „Записка о Мингрелии, или Языкова“ (გვ. 261-262). ეს რუსის ოფიცერი ეკატერინე მეორის ბრძანებით დანიშნულ იქნა 1770 წლის

¹ თარგმანის თავფურცელზე აღნიშნულია „Всемирный путешественник или повзание Старого и Нового света, т. III: Описание всех по сие время известных земель в четырех частях света etc. изданное госпожию Аббатом де ла Порт, а, на Российской язык переведенное с французского. В. С. Сопиков, Опыт Российской Географии-ის ცნობით (№ 9263), რუს. თარგმანის პირვ. გამოცემა გამოსულა 1778—1794 წწ. პირვ. გამოცემისა ჩვენ ხელთა გვქონდა მხოლოდ მეორე ტომი (აქ არის სწორედ საქართველოს აღწერილობა), რომელსაც თარიღად უხის 1779 წ.; იმავე ტომის მესამე გამოცემა-კი—1800 წ.

² Пл. Иоселиани, Описание древностей г. Тифлиса, Тифл. 1866, გვ. 274. აქ მოთავსებულია დე ლა პორტის ზოგიერთი ცნობა ტფილისისა და ქართველების შესახებ, რუსული თარგმანიდან ამოღებული. ფრანგული ტექსტი იოსელიანს, როგორც ჩანს, არ უნახავს.—აქედან ეს ნაწყვეტი გადაუბეჭდავთ Сборник сведений о Кавказе—VI (Тфл. 1880, т. III: „Краткий исторический очерк Тифлиса“, стр. 292-293), ხოლო ქართულად უთარგმნია მოსე ჯანაშვილს (საქართველოს დედა ქალაქი ტფილისი, ქუთ. 1899, გვ. 118 შემდ.).

³ Иоселиани დასახ. შრ. 274; Сборник сведений... VI, 292; 118; Л. М. Меликсет-Беков, Тифлис. его основание и краткий исторический очерк 21—22 („Тифлис и его окрестности“, Тифл. 925).

იელისის 9-ს მეფე ერეკლესა და საქართველოში მყოფ-ს რუს. კორპუსის უფროსს გენ. ტოტლებენს შუა აღმოცენებული უკმაყოფი-
 ლებისა და ამასთან დაკავშირებული სხვა საქმეების გამოსაძიებლად
 (ib. 125-127 და 139-145). ინსტრუქციის მე-10 მუხლის თანახმად,
 იაზიკოვს, სხვათა შორის დავალებული ჰქონდა „იქაური ქვეყნის (ე-
 ი. საქართველოს) მდგომარეობისა, მოსახლეობის ზნეთა და თვისე-
 ბათა, მფლობელთა ხელისუფლებისა და ძალისა, და მათი ურთიერთ-
 შორის განწყობილების დაკვირვება“ სწორი და საიმედო ცნობების
 მისაწოდებლად მთავრობისათვის ამ საგნის შესახებ (ib. 144). იაზი-
 კოვი საქართველოში ჩამოვიდა იმავე წლის სექტემბერში (169) და
 დაპყო აქ (ქართლსა და იმერეთში) 1771 წ. ივნისამდის (169)¹.

დე ლა პორტის (რუს. თარგმანის სახით) და იაზიკოვის ცნობე-
 ბის შედარებამ აღმოაჩინა მათ შორის ისეთი სიახლოე რომ საკით-
 ზი უნდა დასმულიყო ამ ავტორების ერთმანეთზე ან საერთო წყარო-
 ზე დამოკიდებულების შესახებ. საკითხის გადაწყვეტა ჩვენ შეუძლებ-
 ლად მივიჩნით დე ლა პორტის ფრანგ. ტექსტის გარეშე, ვინაიდან
 რუს. გამოცემის წინასიტყვაობაში მთარგმნელი აცხადებს რომ მან
 დედნის ცნობებში შეიტანა ზოგიერთი ცვლილებანი თუ დამატებანი
 (წინასიტყვაობის გვ. VII, გამოც. III), თუმცა აქ საქართველო გან-
 საკუთრებულად დასახელებული არ არის. ჩვენს ექვს აძლიერებდა
 ლიტერატურული ცნობა რომ პირველი ფრანგული გამოცემა გამო-
 ვიდა პარიზში 1765—1795 წწ.²

ამჟამად ფრანგული გამოცემა ხელთა გვაქვს და მისმა შესწავ-
 ლამ გამოარკვია შემდეგი³:

საქართველოს აღწერილობა მოთავსებულია მეორე ტომის
 მე-XVII და მე-XVIII წერილში. პირველს (pp. 120—143) სათაურად
 აქვს: „La Géorgie“, ხოლო მეორეს (pp. 144—178) — „La Mingrèlie,
 autrefois la Colchide.“ პლ. იოსელიანის ქრონოლოგიური ცნობის-

¹ შედრ. Цагарели, Грамоты... I, XVII.—II. Бутков, Материалы к истории Кавказа, ч. I, стр. 285.

² Brunet, Manuel du libraire et de l'amateur de livres Paris, 1920, s. v. Porte; Weiss, Biographie universelle ou Dictionnaire historique etc. s. v. Porte.

³ გამოცემის თავფურცელზე აღნიშნულია: Le Voyageur français ou La Connoissance de l'ancien et du nouveau Monde, mis au jour par M. l'abbé Delaporte. Quatrième édition, t. II. A Paris, MDCCLXXI.

ეს გამოცემა საკავშ. მეცნ. აკადემიის სააზიო მუზეუმის წიგნთსაცავში ჩვენის თხოვნით მოსტებნა პროფ. გ. ახვლედიანმა, ხოლო აკადემიამ ტფ. საბ. უნი-
 ვერსიტეტის გამგეობის შუამდგომლობით საშუაოდ გადმოგვიგზავნა; აღნიშნულ.
 პირთა და დაწესებულებებს მადლობას მოვახსენებთ.

საწინააღმდეგოდ, პირველი წერილი დათარიღებულია „A Tiflis, ce 18 novembre 1737“, მეორე კი — „En Mingrelie, ce 31 décembre 1737“. კიდევ უფრო საყურადღებოა ის განსხვავება, პირველ რიგში ჩანართები, რომელიც არსებობს ფრანგ. ტექსტსა და რუს. თარგმანს შორის, თუმცა უკანასკნელი დასაწყისს აბზაცებში საესებით ეთანხმება დედანს. თუ ნაკლებ მნიშვნელოვან დაშორებებს მთარგმნელისას დედნისაგან უყურადღებოდ დავტოვებთ, — რუსული ტექსტის ჩანართები შემდეგი იქნება: ერეკლე II-ის ვრცელი დახასიათება (რუს. გამოც. გვ. 90 სიტყვებიდან: „Теперь владет Прузнею Царь Ираклий“ გვ. 91 სიტყვებამდის: „Столица его есть Тифлис“... III გამოც.: გვ. 82-83); გოგირდის აბანოების შესახებ რუს. ტექსტის ცნობები განხვავდება ფრანგულისაგან, უკანასკნელში არ არის, მაგალითად, ცნობა რომ აბანოს შენობები ასწელზე მეტია, რაც აგებულია (რუს. ტ. გვ. 93). შემდეგ: ფრანგ. ტექსტით, ტფულისში არის 14 ეკლესია: 6 ქართული და 8 სომხური, რუსულით — 13 ეკლესია მართლმადიდებელთა ეკუთვნის, 7 სომხებს და ერთი კათოლიკეთ, საშაგიკროდ, რუსულ თარგმანში გამოტოვებულია ცნობა რომ ქალაქში არ არის არც ერთი მიწვითა, მაშინ როცა მთავარი (le prince) და დიდებულთა უჩრავლესობა მაჰმადიანები არიანო (ფრანგ. ტ. გვ. 123). ინტერპოლაციას წარმოადგენს რუს. თარგმანში ნაწყვეტი ამ სიტყვებიდან: „Сни последние все каменные со сводами“... სიტყვებამდის „кажется чтобы надлежало христианской вере...“ (გვ. 93). ფრანგ. ტექსტის სათანადო ადგილას ისეთი ცნობებია, რომელიც შეეფერება იმ დროს, როცა ტფილისში მეფის (ე. ი. შაჰის) მოადგილე (le vice-roi) იჯდა (ფრ. ტ. 123). მომდევნო აბზაცში დამახასიათებელია, რომ ფრანგ. „ce patriarche“ (იგულისხმება საქართველოს კათალიკოსი. გვ. 124), რუსულში გადმოცემულია: „Сей наместник патриарха“ (94). ასეთივე აზბავი განმეორებულია შემდეგაც, (იხ. რუს. ტ. გვ. 108, ფრ. ტ. გვ. 140). სეფი-აბადის აღწერილობა (ფრ. ტ. 125-126) რუს. თარგმანში იმნიერად არის გადმოცემული, თითქოს მიტოვებულ სასახლეზე იყოს საუბარი (რუს. ტ. 96). ნაწყვეტს სურამის შესახებ რუს. თარგმანში დართული აქვს ცნობები ქართული გლეხის ყოფა-ცხოვრებისა და ლეკთა თარეშის შესახებ (ამ სიტყვებიდან: „Мужики же в деревнях“... ამ სიტყვებამდის „Недалеко от Сурама“... გვ. 96), რაც ფრანგულში არ მოიპოვება. გორის შესახებ დედანში არ არის ნათქვამი (ფრ. ტ. 127) რომ ის დაშორებულია ტფილისიდან 80 ვერსით (რუს. ტ. 97). რუს. თარგმანს ეკუთვნის განმარტებები რომ „კოტაჯის“-ი უღრის ქუთაისს და „ფაზ“-ი

როონს. ჩანართს წარმოადგენს ქუთაისის აღწერილობაზე მიკერებულ
ლი როგორც მეფის სასახლის, ისე სხვა სახლების სილარების სურათი
(„Ибо как опой, так и дома князей, и обывателей“ გათავგ-
ებული სიტყვებით: „а в другом стоят лошади“, რუს. ტ. გვ. 99).
მთარგმნელს გეუთენის ცნობა, რომ ახალციხის ფაშა არის „трехбу-
пучный“ (გვ. 100). იქვე მოთავსებულია ცნობებიც საქართველოს
ისტორიიდან („Когда Грузия была в настоящей своей силе“... და
შემდეგ, აბზაცამდის, გვ. 100).

დღიანთან შედარებით ზედმეტია თარგმანში შენიშვნა: „пред-
ставляя себе упомянуть особа в конце письма, и чем (!) между
ими (ე. ი. ქართლსა და იმერეთს შორის) найдя разности.“ (გვ. 104).
ქალღმერთ ვაქრობის შესახებ ფრ. ტექსტში ნათქვამია რომ ის ნაკ-
ლებ ნებადართულია (in omnia licite), აბრეშუმის ვაქრობასთან შედა-
რებით (გვ. 13), რუსი მთარგმნელი კი ამბობს, სასტიკად აკრძა-
ლულია (104). შემდეგ ჩანართია ქართველი ქალის გარეგნობის
აღწერილობა (ამ სიტყვებიდან: „Когда грузинка еще не убрана“...
გვ. 105 ამ სიტყვებამდის: „Уверяют, что нрав их“... გვ. 106) და
აქვე და წინამავალ აბზაცში ორი ნაკლებმნიშვნელოვანი ფრაზა. ფრ.
ტექსტის: „L'habit des Géorgiens est presque semblable à celui des
Polonais“ (137) და სხვა., თარგმანში გადმოცემულია ისე რომ წარ-
ჩინებული ქართველების ჩაცმულობა სპარსულსა ჰგავს, სოლო მდა-
ბითა კი—კოსაკებისას (106). მომდევნო ორი წინადადებაც რუს.
ტექსტში ჩანართია. ჩანართია აგრეთვე ცოტა ქვემოთ მოთავსებული
ცნობა, რომ ტუვის (ქალების) გაყიდვისათვის ამქამად თვალებს სწვა-
ვენო (!07). თარგმანში გამოუტროვებით ნაწყვეტი: „J'ai remarqué,
au surplus, que les seigneurs Géorgiens respectent le mariage de
leurs vassaux: ils n'enlèvent et ne vendent pour l'ordinaire que
des filles. C'est par cette raison qu'on voit ici des enfants en
épouser d'autres: on en voit même que leurs parents ont mariés
dès le berceau“ (138). ამ აბზაციდან: „Грузинцы имеют поме-
стника Патриаршего“ მთელი რიგი ცნობებისაა ჩართული:
1. „Нынешней есть брат“... (ცნობა იმდროინდელი კათალიკოსის შესა-
ხებ; ივულისხმება ანტონი), სიტყვებამდის „У них есть также“...
(108). 2. „в редкой есть царские двери“... სიტყვებამდის „Боль-
шая часть последних“... (109). 3. „В пятнадцати верстах выше
Тифлиса“... აბზაცამდის (109). შემდეგ ჩანართს წარმოადგენს
მოზრდილი ნაწყვეტი სიტყვებიდან: „Грузинцы наружно все бого-
боязливны“... (110), სიტყვებამდის: „Дворяне, которые подданных

своих невольниками почитают“... (111); ამ ნაწყვეტს უკირავს ფრანგ. ტექსტის იმ ცნობების ადგილი, რომელშიაც მოთხრობილია მეფისა და წარჩინებულ პირთა იძულებითი მაჰმადიანობის შესახებ და აგრეთვე საქართვე. მეფის სპარსეთისაგან დამოკიდებულების თაობაზე (ფრ. ტ. გვ. 141). დასასრულ, ყველაზე მნიშვნელოვან ინტერპოლაციას წამოადგენს ვრცელი ცნობები ქართლისა და იმერეთის შესახებ. იწყება ეს დიდი ნაწყვეტი 112-ე გვერდზე (რუს. ტ.) აბზაციით: „Народ Грузинской вообще легкомыслен“... და თავდება 122-ე გვერდზე უკანასკნელი აბზაციით („Теперь нужна нам отпага“)..

მეთვრამეტე წერილში, რომელიც სამეგრელოს შეეჩება, მთარგმნელს ნაკლები ცვლილებანი შეუტანია, და ამასთან საყურადღებოა რომ ახალი ცნობები სამეგრელოს შესახებ მას გაცილებით უფრო მცირე ჰქონია, ვიდრე ქართლისა და იმერეთისათვის. თუ სხვაობათ თავს მოვეყრით, შემდეგს მივიღებთ: ოდიშის მთავრის შესახებ ცნობას თარგმანში დართული აქვს: „Коему дается название Дадиян. Нынешний именуется Каший“ (124-123). დედნის „პატრიარქს“ (152, 159) თარგმანში ზოგჯერ უდრის „Наместник патриарший“ (129, 134); უკანასკნელ შემთხვევაში ამას გარდა ჩართულია ფრაზა: „также как в Имеретии“ და შემდეგ ნაწყვეტი სიტყვები: „он прежде почитается Мингрельским и Имеретинским... სიტყვებამდის: „от Католика записят“ (134). სამაგიეროდ გამოტოვებულია დედნის წინადადება: c'est (კათალიკოსი) „proprement le pape de cette contrée“ (159), ზოგჯერ კიდევ დედნ. „patriarche“ (160, 161) = „Католикос“ თარგმანში. (135, 136).

მეგრელებს სხვა სიწმინდეთა შორის აქვსთო — „quelques poils de la barbe du Sauveur“ (165), — ეს ფრაზა თარგმანში გამოტოვებულია (138). „L'étable de Bethléem ne pouvait pas être plus propre“ (165, საუბარია სოფლის ეკლესიებზე), — abs. რუს. თარგ. (139), როცა ავტორი ამბობს: მონახონებს წმ. ბასილის წესისას მეგრელები „ბერებს“ ეძაიანო (166-167). „ბერი“ რუს. მთარგმნელს გადმოუცია „отец“ სიტყვით (140). რუს. მთარგმნელს 141 გვერდზე („Когда служат они собором“)... აქლია, ალბათ გამოჰჩინია, რამდენიმე ფრაზა (ფრ. ტ. გვ. 168, „Lorsque plusieurs prêtres“...)- შემდეგ თარგმანში გამოტოვებულია ფრაზა: „ils consacrent“ და სხვ. (169) და გრძელი ნაწყვეტი სიტყვებიდან „ils ont, en tout temps et tous lieux“... (169), სიტყვებამდის „On n'enterre ici les morts“ (170). სამაგიეროდ მთარგმნელს ჩაურთავს ფრაზა: „Я не хочу более вычислять всех их поступков: ибо прихожу от того в содрогание“ (141). თეატინელების შესახებ მთარგმნელს ჩაურთავს

შემდეგი: „Но как она Римского исповедания, и следовательно не терпящие ни какого другого закона, то и я не совсем им подавал веру“ (142). თარგმანში გამოტოვებულია (146): „il n'est point question de goûts chez cette nation“ (176). სხვა ცვლილებები ნაკლებ საინტერესოა.

მთელი ეს ახალი ფაქტიური მასალა, რომელიც დე ლა პორტის რუს. თარგმანში ჩაურთავთ, სავსებით იმეორებს იაზიკოვის აღწერილობაში მოკემულ ცნობებს. ამასთან უეჭველი ხდება, რომ დე ლა პორტის მთარგმნელი იაზიკოვზე არის დამოკიდებული: მესამე, საერთო, წყაროს არსებობა დაუჯერებელია. იაზიკოვს დავალება, და თან სრული შესაძლებლობაც ჰქონდა, შეეკრიბა ეს ცნობები ადგილობრივ, საქართველოშივე. ერთგან ის ასახელებს კიდევაც თავისი (საფიქრებელია ისტორიკოსის) ცნობების წყაროს: კათალიკოსის ანტონის (გვ. 183). იაზიკოვის მოხსენება დაწერილი უნდა იყოს 1770, ან ყოველ შემთხვევაში, 1771 წ., ხოლო დე ლა პორტის რუს. თარგმანის პირველი წიგნი გამოვიდა პეტერბურგს 1778 წ. დაუჯერებელია, რომ ამ მთარგმნელს (რომელიც იმავე სოპიკოვის სიტყვით იტყვება „იყოფილა“) უშუალოდ მიემართნა იაზიკოვის ქართ. წყაროებისათვის, თუნდაც იმავე კათალიკოს ანტონისათვის; ამას, სხვათა შორის, ეწინააღმდეგება ის ტექსტუალურ-სტილისტური სიახლოვე, რომელიც არსებობს თარგმანსა და იაზიკოვის ცნობებს შორის, და რომელიც, ყოველ შემთხვევაში, საერთო რუსულ წყაროს უნდა გვაგულისხმებინებდეს.

საინტერესოა კიდევ ერთი გარემოება: როგორც უკვე აღვნიშნეთ, დე ლა პორტის მთარგმნელს აქვია ახალი ცნობები სამეგრელოს შესახებ. ასეთსავე მდგომარეობაშია იაზიკოვიც (მისი სამეგრელოს აღწერილობა მე უად მოკლეა), რაც იმის შედეგი უოფილა, როგორც თვითონ აცხადებს, რომ მისთვის გზაში მოუპარავსთ ფუთა, რომელშიაც მას გურიისა და სამეგრელოს აღწერილობა ჰქონია (261). ამ მოსაზრებათა გამო, ყველაზე მარტივი ახსნა იქნება, თუ დე ლა პორტის რუსი მთარგმნელის წყაროდ იაზიკოვა მივიღებთ. მაგრამ რადგანაც იაზიკოვის აღწერილობა, ცაგარლის მიერ გამოცემული, ოფიციალური დოკუმენტია, რომელიც მიუწვდომელი უნდა ყოფილიყო იმ დროს კერძო პირისათვის, უნდა ვიფიქროთ, რომ ცნობები მიწოდებულია თვით იაზიკოვის მიერ უშუალოდ. მას სჯელთ ექნებოდა, ალბათ, თავისი ნაშრომის პირი ან შავი.

¹ В. С. Сошников, и. с. № 9263.

² იქვე.

ბულგაკოვს გამოაყენებია იაზიკოვის ტექსტის უდიდესი ნაწილი, რომელიც ნაპერ-ნაპერ და ადგილის შეცვლით ჩართულია უკან-გული გამოცემის ცნობათა შორის. ეს რეტროპოლატივები იაზიკოვის თხრობის (თუ ცაგარლის გამოცემის მიხედვით ვიმსჯელებთ) უმნიშვნელო პარაფრაზს წარმოადგენენ, ზოგჯერ კიდევ ლიტერულ იგივეობას, მაგ.:

იაზ.

... За монастырския хотя и есть деревни, но как оброк с них избирают Архиереи, то и употребляют их на снос содержание и прихоти и церкви без всякого поправления остаются (გვ. 185).

Иеретинцы народ крушой, сухой и сеной, аще свежее, нежели у грузин, в усах, без бороды (გვ. 194).

დელაზ. რუს. თარგმ: (პირვ. გამ.).

... За монастырями хотя и есть деревни, но как оброк с них избирают Архиереи, то и употребляют на свое содержание и прихоти, а церкви без всякого поправления остаются (გვ. 109).

Иеретинцы суть народ крушой, сухой и сеной, аще у них свежее, нежели у Грузии, бороды бреют, и оставляют только усы (გვ. 120).

არის დე ლა პარტის რუს. თარგმანში რამდენიმე ახალი ცნობა, რომლებიც ცაგარლის მიერ გამოცემულს იაზიკოვის ძირითად ტექსტში არ მოიპოვება. ეს ჩანართებია: 1. ქართველი ქალის მოკახნულობისა და ჩაცმულობის აღწერილობა: ამ სიტყვებიდან: „Когда Грушника еще не убрана... гатаეებული ამ სიტყვებით... „меткия косы, коя лежали по плечу“ (პირვ. გამ. 105-106); 2. იმერეთის მეფის სოლომონის შესახებ: „иногда носит на шее... гатаეებული სიტყვებით: „Шеголи красят усы красной краской“ (გვ. 117); 3. იმერეთის პატრიარქის უმეცრების შესახებ: „Я с ним говоря спрашивал... что должно заключить о подлых людях“ (112), და სხვ., რომელთაც ნაკლები მნიშვნელობა აქვსთ. როგორც ჩანს, ეს ცნობებიც იმავე წყაროდან, ე. ი. იაზიკოვის მასალებიდან უნდა იყოს ამოღებული. ასე მაგ., აქ აღნიშნული შესაძე ცნობა იმერეთის პატრიარქის შესახებ, როგორც ალ. ცაგარლის წინასიტყვაობიდან ჩანს (XXXVII), იაზიკოვს ჰკუთვნებია, მაგრამ მისი სათანადო ადგილას დაბეჭდვა (ცაგარელს საჭიროდ არ დაუნახავს.

ამას გარდა აღსანიშნავია რომ თვით იაზიკოვის ცნობებშიაც შეტანილია ზოგიერთი ცვლილებები, მათ შორის ქრონოლოგიური ხასიათისაც, მაგ.: იაზიკოვი ამბობს, რომ ერეკლე მეფე ამჟამად არის 52 წლისა და 13 წელიწადი იქნება, რაც მეფობსო; დე ლა

პორტის რუს. თარგმანში ეს რიცხვები გადიდებულია სამოცსა და ოცამდის. კათალ. ანტონის დაბრუნების შესახებ რუსეთიდან პირე. ცნობაში ნათქვამია, ეს მოხდა 7 წლის წინათ; მეორე კი დაახლოებით 10 წელს აღნაშნავს. ეს გარემოება გამოწვეულია იმით რომ, როგორც ხემათ უკვე ვთქვით, დე ლა პორტის რუს. თარგმანი 7 თუ 8 წლით გვიანდელია იაზიკოვის მოხსენებებთან შედარებით (მხოლოდ ანტონის დაბრუნების დათარიღებაში არ არის დაცული, ალბათ შეცთომით, ეს განსხვავება) ¹.

კიდევ ორი ფაქტი ასეთი ცვლილებისა: იაზიკოვი ამბობს, ქართ. სასოფლო ტაძრების უდიდეს სამკაულს წარმოადგენს ორი ხატი სუზდალის ხელობისაო (185), დე ლა პორტის რუს. თარგმანში კი ეს ხატები დახასიათებულია, როგორც ძალიან კლდე ნახელავი: „самого дурного письма“ (109). იაზიკოვის ცნობით: „Имеретинны говорят по-грузински, но с некоторою отменною и не так краснор.“ (196), ბულგაკოვისეულ ტექსტში აქ ქართულის მაგიერ ბერძნულია მოხსენებული (по гречески, стр. 122), რაც ალბათ კორექტურულ შეცომაზე უნდა მიეწეროს. სხვა წერილში სხვაობათა ჩამოთვლასა და საზოგადოდ ტექსტების დეტალურად შედარებაზე შეჩერება აქ ზედმეტად მიგვიანია ².

რას წარმოადგენს თვით დე ლა პორტის ცნობები საქართველოს შესახებ? დიდი კვების სიმახვილე არ არის საჭირო იმის გამოსაცნობად რომ ეს არის მხოლოდ შარდენის განმეორება. ავტორს შარდენის „მოგზაურობიდან“ ამოუტყრედია ზოგიერთი ადგილები, თავისებურად დაულაგებია ისინი და რაოდენ-მედ სახე უცვლია ნათესის. არც ერთი ახალი ცნობა მას არ მოეპოება, და რათქმუნდა,

¹ თუ პლ. იოსელიანი თავის თარგმანს ამ ქრონოლოგიურ ცნობებზე ამყარებდა (ვინაიდან არაერთი სხვა თარიღი რუს. თარგმანს არ მოეპოვება), მაშინაც კი 1768 წ. მიღება შეუძლებელი უნდა ყოფილიყო. ყველაზე ხელსაყრელი, კათალიკოსის დაბრუნების შესახებ, ცნობაც რომ ავიღოთ, ეს ცნობაც 1773 წლით, ან ახლო ხანით, უნდა დაგვეთარიღებინა, ვინაიდან, როგორც თვით იოსელიანი ამავე თხზულებაში ამბობს (Описание... გვ. 92), ანტონი ექსპორტიდან დაბრუნდა 1763 წ.

² პროფ. ლ. მელიქსეთ-ბეგი თავის ზემოთ მოხსენებულ ნაშრომში დე ლა პორტის შესახებ გაკერით ამბობს, რომ ის „даже упоминает про (т. Тифлиса) от 1768 г., повидимому, с чужих слов“ (22). რას გულისხმობდა ავტორი ამ ფრაზაში, არ ჩანს, მაგრამ ისიც ალბათ პლ. იოსელიანის გამოცემით იცნობს დე ლა პორტს.

ავტორი საქართველოშიაც არ ყოფილა. ასეთი საქმე ეგუება მისი
ლიტერატურული მუშაობის საერთო ხასიათს ¹.

რაც შეეხება დე ლა პორტის რუს. თარგმანს, მას მხოლოდ
იმდენად აქვს ეხლა მნიშვნელობა, რამდენადაც მასში დაცულია ორი-
ოდე წერილი ცნობა, რომელიც, ჩანს, იაზიკოვს ეკუთვნის, მაგრამ
ცაგარლის გამოცემაში არ მოიპოება.

1928, ნოემბერი.

¹ აბბატი Joseph de la Porte (დაიბადა 1713, გარდაიცვ. 1779) ცნობილია
უმთავრესად თავის კომპილაციებით, Weiss, o. c., s. v. Porte; Dezobry et Bachelet,
Dictionnaire général de Biographie etc. Paris, 1857, s. v. La Porte.